

**SEMINARI
SOBRE FONTS I ARXIUS
PER A LA HISTÒRIA
DE L'EMPORDÀ**

PRESENTACIÓ DEL «SEMINARI SOBRE FONTS I ARXIUS PER A LA HISTÒRIA DE L'EMPORDÀ»

Per ALBERT COMPTE FREIXANET

Volguts amics:

No sé ben bé, encara, perquè m'heu escollit a mi –ja un home jubilat i passat a segona fila– per presidir i fer la presentació d'aquest «Seminari sobre fonts i arxius per la Història de l'Empordà».

Suposo que una de les raons ha estat per haver treballat, des de fa molts anys, quan només érem quatre gats –en el sentit exacte de la frase– en aquesta feina de desempolsar, llegir i interpretar papers vells. Feina observada, llavors almenys, amb una barreja de prevenció i estranyesa, quan no amb certa secreta hostilitat, envers el que es considerava una intromissió en els recintes sagrats de la burocràcia o uns propòsits impertinents de pertorbar la somnolència de determinats funcionaris. Potser també, per haver estat, per alguns de vosaltres, el que, amb més o menys encert, us començà a orientar i obrir els primers camins en el camp de la Història i la Geografia –tant estretament vinculades– durant els vostres anys de batxillerat.

Segui com sigui, us agraïexo l'atenció i us desitjo que aquesta trobada no solsament constitueixi un èxit, sinó que es converteixi en el punt de partida d'una nova etapa en aquesta parcel·la de la ciència històrica que és la Història local. Una nova etapa en que el coneixement del nostre passat no es limiti a l'ampul·losa presentació de «res gestae» o a l'habitual galeria de personatges il·lustres, sinó que apareixi, sobretot, com un retaule autèntic, vibrant, ple de vida, dels sentiments, de les raons, dels treballs, de les inquietuds i les angoixes d'aquells que ens han precedit en aquest ben delimitat marc geogràfic que és la nostra comarca.

Tots els que estem aquí tenim ben clara la importància del coneixement directe i indirecte de l'ambient personal, familiar, local, en que ens movem, per arribar a la comprensió de les grans síntesis històriques. Com també de la necessitat de les grans panoràmiques del passat, per poder comprendre els fets singulars. En poques paraules: de la indispensable complementació i coordinació entre la Història general i la Història local.

Quan jo estudiava, tant en el batxillerat com a la Universitat, sols tenia importància la primera; es a dir, la història a nivell del món occidental o d'Espanya. Els contactes amb la Història local ens arribaven a través d'aquelles matèries, com la Paleografia o la Diplomàtica que, per llur pròpia metodologia, et posaven en presència, per mitjà dels documents analitzats, de fets o de personatges singulars, de llocs i moments ben concrets.

És natural, doncs, que, per molts de nosaltres, els primers contactes amb el món local –si deixem apart aquella iniciació metodològica esmentada suara– fou per iniciativa pròpia, amb procediments autodidactes i impulsats gairebé sempre pel nostre arrelament i la nostra estimació al petit país natal.

Jo diria, pel que he pogut recollir dels estudiants universitaris dels darrers anys, que aquest ambient no ha canviat massa; és a dir, la gent surt amb un títol a la butxaca, però escassament preparada per exercir-lo. Fet, per altra part, que tampoc no ens ha d'estranyar, doncs inclús amb una universitat de nivell europeu –que avui tots sabem que les nostres no ho són, caldria que el graduat dedicués almenys dos o tres anys per omplir aquelles llacunes o carences que, en una matèria tan basta com la nostra, necessàriament s'han de donar.

Per tot això crec un encert l'organització de reunions o seminaris com el que feu ara. És més: crec que no us heu de limitar a ell; la nostra comarca, i Figueres com a capital d'ella, tenen prou entitat i les noves generacions d'historiadors són prou nombroses, ja, perque aquesta iniciativa tingui una fecunda continuïtat. Per exemple, amb cicles o cursets, com el que té lloc aquest trimestre a Girona i sota el mestratge de Mn. Miquel Pujol, empordanès i afincat a l'Empordà, sobre paleografia i diplomàtica aplicades sobretot a la història de les terres gironines.

Alguns de vosaltres m'haureu sentit repetir –potser massa reiterativament– que, pel que vol cursar la professió d'historiador, més necessari que l'hi ensenyin la «Història Universal», la «Història d'Espanya» o la «Història de Catalunya», així amb majúscula (i això no vol dir que no s'hagin d'estudiar: ho han d'ésser-ho i bé i completes, no a trossos com es sol ara) més necessari, repeteixo, és que aprenguin la metodologia de la Història; de manera especial –i em limito ara a la Història pròpiament dita, deixant a part la Prehistòria, que disposa d'altres mètodes– el treball d'arxiu, començant prèviament per l'adquisició d'un bon nivell de coneixement del llatí, sobretot el medieval, de la Paleografia i la Diplomàtica, sense obligar l'indispensable bagatge de conceptes i termes corresponents a institucions jurídiques, socials, econòmiques, etc., sense el domini dels quals és molt difícil treballar bé. Per exemple, les nocions de domini directe i domini útil, d'establiment, de censal, de violari, de lluïció, de mer i mixte imperi, d'home propi, i tants i tants altres que surten continuament en la major part de la documentació conservada.

Per ésser uns autèntics historiadors, uns historiadors en el correcte sentit de la paraula, hem de començar per a quí: pel domini de la metodologia. Sempre he pensat que la principal diferència entre l'historiador professional i l'aficionat a la Història, més que en la titulació resideix en «saber l'ofici», en l'hàbil maneig dels instruments; en una paraula, en el mètode. Si el diletant es limita a llegir llibres d'història, el professional la fa, la **construeix**, l'**elabora**.

I fer la Història vol dir anar a les fonts. I les fonts es troben –parlo, com podeu suposar, de la Història que podem fer i solem fer nosaltres– sobretot als arxius, tant els oficials, com els de determinades corporacions o col·lectivitats, com els particulars.

Quina és, doncs, la situació de la nostra comarca en quant a aquest tipus de fonts? En quant a l'existència, conservació, ordenació i accessibilitat dels arxius?...

Quant estava elaborant la meua tesi doctoral sobre l'Alt Empordà, que si bé és una monografia geogràfica conté també una part històrica, a principis dels anys cinquanta, vaig recórrer en bicicleta (llavors quasi l'únic vehicle de que es podia disposar) gairebé tots els pobles de la comarca, la impressió que vaig treure de les seves visites als arxius municipals fou desoladora. Excepte uns pocs d'ells –Castelló, La Jonquera, Roses, Maçanet de Cabrenys, Cadaqués, Figueres i algun altre –la major part dels Ajuntaments careixien de documentació anterior al segle passat i encara la corresponent a aquest era escassa, fragmentària i quasi sempre limitada a les dècades més recents. Impressió semblant, o pitjor, produeixen les restes documentals dels nostres grans cenobis i convents; pensem només en la diferència entre el que deuriem contenir els arxius i biblioteques de Sant Pere de Roda, Sant Quirze de Colera i Sant Miquel de Fluvià i, en quant a convents, només per citar-ne un, el de Sant Domènec de Castelló d'Empúries, en els moments de llur puixança i el que ara en conservem.

Les causes d'aquesta devastació són sobradament conegudes. En primer lloc la nostra situació de pas, de contacte, entre dues primeres potències polítiques, l'estat espanyol i el francès, amb el resultat de convertir les nostres terres, durant anys i anys, en un constant camp de batalla. Recordem només les innumbrables i seguides guerres de la segona meitat del segle XVII, des del començament de la dels Segadors, en 1640, a la fi de la Successió, en 1714. Gairebé un segle més tard, la que per nosaltres fou terrible «Guerra Gran» o de la Convenció, de 1794, per les matances i destrucció de tota mena portades a cap, molt més i molt pitjors –parlo per la nostra comarca– que la posterior «Guerra del Francès».

Poc després de la desamortització i exclaustació de les ordes religioses, amb el consegüent expoli i desaparició de bona part de llur riquesa documental. I, per acabar-lo d'adobar, la revolta del 1936, que afectà no solament els edificis religiosos, la major part cremats o destruïts, sinó molt arxius parroquials o d'altres institucions eclesiàstiques i de cases particulars.

I per si no n'hi hagués encara prou, afegim-hi ara la ignorància i la incúria; és a dir, la manca de consciència del valor d'aquest extraordinari llegat cultural, ignorància i incúria responsable dels quintars de documents que s'han venut com a paper vell, s'han cremat com a cosa inútil o han desaparegut sense saber com.

No és estrany, així que hàgim de considerar com una autèntica sort el fet que malgrat tantes desgràcies encara puguem disposar d'un fons documental considerable, tant com, per alguns aspectes del nostre passat, poder considerar-lo ben suficient, dintre, és clar, la relativitat que aquest terme comporta.

I penso ara en l'extraordinari Arxiu de Protocols de Girona –avui Arxiu Històric Provincial –amb milers de lligalls, dels quals més de 2.000 corresponen al districte de Castelló d'Empúries, un miler al de Peralada, uns 700 al de Figueres. En l'Arxiu del Palau de Peralada que, si no disposa dels fons pertanyents als seus antics senyors –avui a Mallorca– conté papers suficients sobre la nostre comarca o fora d'ella, per donar feina a amants investigadors. En la recuperació del fons pertanyents a l'arxiu municipal de Castelló d'Empúries, conservat fins ara a l'església parroquial; modest, és veritat, sobretot si el comparem amb el que seria abans de la seva dispersió,

probablement a conseqüència de la «Guerra Gran», però interessant tanmateix respecte al segle XVIII i primers anys del XIX. En els arxius parroquials conservats, entre els quals malahuradament no podem comptar-hi el de Figueres, cremat els primers dies de la darrera guerra civil, però si el gairebé complert de Castelló d'Empúries, amb Llibres de baptismes des del segle XVI. La periòdica trobada de papers vells, com el manuscrit de Palau Savardera, donat a conèixer tan acuradament pel matrimoni Geli-Anglada; el de Vilanant, descobert i estudiat per Mn. Ramon Tubau, l'Inventari de l'arxiu municipal castelloní de 1765, que estudio i trànscriu en un article dels Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos i probablement molts altres que encara romanen endraçats o oblidats pels armaris o calaixeres de certes cases pairals.

I no oblidem, encara que no es troba aquí, l'extraordinari Arxiu dels Medinaceli, de la Casa de Pilatos, a Sevilla, del qual, apart el conveni que s'ha format entre la Generalitat i els seu propietaris per transferir aquí la documentació referent a Catalunya, ja l'original –cosa que veig difícil en forma de micro film, l'Ajuntament de Castelló té encarregat a l'arxiver dels Ducs la confecció d'inventaris de tots els documents corresponents al comtat d'Empúries.

Per altra part podem comptar ja amb l'existència d'algunes d'aquestes eines indispensables que són els inventaris, com el corresponent als arxius parroquials de la diòcesi de Girona, de Busquets i Nadal, l'avanç sobre els nostres arxius municipals, publicat a la «Revista de Girona», o d'altres, acabats o en vies de realització, de determinades institucions o famílies, com el del Palau de Peralada o el de la família Viader de Parets.

I, per damunt de tot, potser el fet més positiu d'aquest darrers anys en ordre a la conservació del nostre patrimoni historiogràfic és la creixent concienciació de la gent; el donar-se compte cada dia més, del valor del passat com instrument de cultura –en certa manera quasi podríem dir, com el comprendre de la nostra cultura– i, en conseqüència, la necessitat de conservar tot el material que ens permet coneixer-lo, tant les fonts escrites com les materials.

Jo espero que aquest seminari, que tinc l'honor d'inaugurar, sigui un pas més en la comprensió i valoració del passat d'aquest país que tots estimem, no solament perquè és el nostre, sinó perquè a través d'ell hi trobem reflexats els altres països i els altres homes. I no només com a llegataris d'ell és a dir, com empordanesos, sinó per la nostra professió d'historiador, com a responsable de la seva comunicació i transmissió als altres.